

DOI 10.31558/2519-2949.2022.4.5

УДК 327:341(1-04)-022.322(091)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0759-7351>

Озадовський І. Б., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІСТОРИЧНА ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТЬ «КОРДОН» І «ПРИКОРДОННЯ»

Поняття «кордон» та «прикордонні території» міждисциплінарні, мають різні потрактування, їхнє змістовне наповнення залежить від сфери застосування та галузі науки, в рамках якої вони є об'єктами дослідження. У статті розкрито сутність понять з точки зору їх полідисциплінарності, розглянуто еволюцію поняття «кордон», закладено основу для теоретико-методологічного виміру дослідження прикордонних територій у становленні нового світопорядку і динаміки сучасних політичних процесів.

Кордони були невід'ємною частиною життя з найдавніших часів, проте сучасні обрисви ця категорія отримала лише з початком формування національних держав. Створення системи міжнародних відносин, у якій сторони визнають недоторканність території одне одного, наповнило кордони додатковою значимістю. Непорушність кордонів стала ключовим принципом міжнародного права, однією з основ міжнародних відносин, закріпленої у правових документах національного та міжнародного рівня.

У процесі історичного розвитку зміст категорії «кордон» постійно змінювався. Зараз найчастіше це поняття вживають у розумінні «державний кордон», таким чином позначаючи один з ключових політичних інститутів, навколо якого побудовано систему міжнародних відносин та є однією з головних ознак суверенітету. Проте сфера застосування категорії тільки розширюється та ускладнюється. Все частіше «кордони» досліджують не в контексті держави та географії, а як розділові лінії та простори комунікації в соціокультурній, інформаційній, символічній сфері.

Прикордоння із об'єкта, що був на периферії уваги дослідників та представляв інтерес здебільшого у контексті експансії держави, трансформувалося в феномен, який представники різних галузей науки досліджують, як окремих вид геополітичного поля, специфічний соціокультурний та економічний простір з особливим правовим режимом.

В подальших наукових дослідженнях увага автора буде зосереджена на дослідженні особливостей взаємодії прикордонних територій з державами та іншими політичними акторами.

Ключові слова: геополітичні процеси, державний кордон, кордон, прикордоння, фронтир, прикордонні території.

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації теоретичних підходів до аналізу категорій «кордон» та «прикордоння» та виокремленні сучасних тенденцій і напрямків дослідження цих понять.

Виклад основного матеріалу. Перші згадки про кордони можна знайти у правових актах Давнього світу. Їхня поява безпосередньо пов'язана з бажанням правителів контролювати свободу пересування людей. Перші спроби такого контролю зафіксовано у Стародавньому Римі. Межі всередині імперії фактично структурували її як ієрархію просторів, а зовнішня межа сприймалася як непереборний бар'єр між цивілізацією та варварами.

У Середньовіччі у період феодалізму основна маса людей була закріплена за певною територією, проте маєтки та міста оточували аморфні прикордонні простори, а не чіткі межі. До періоду становлення національних держав поняття "кордон" залишається розмитим. Його використовували для позначення різних за своєю суттю об'єктів: ліній укріплень, внутрішньодержавних між, крайніх рубежів просування військ тощо.

Після підписання Вестфальського миру (1648) відбувається «граничне пакування». Відтоді кожна реально існуюча держава окреслена сухопутним або морським кордоном. У міру становлення в Європі національних держав та розвитку картографії встановлюються лінійні кордони. Внаслідок реалізації колоніальної політики європейських імперій цей підхід поширився і інші континенти.

Вестфальська система призводить до встановлення сучасного політичного порядку, заснованого на межах суверенних, міжнародно визнаних та територіально розділених держав [6].

Принцип непорушності кордонів залишається однією з основ системи міжнародного права. Він закріплений у низці міжнародних правових актів, зокрема у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй [2]. 16 грудня 1991 року Європейським співтовариством було прийнято «Критерії для визнання нових держав у Східній Європі та Радянському Союзі» [3, с. 10]. Відповідно до документа держави, які претендують на визнання, повинні були надати гарантії дотримання кількох умов, серед них і повага до непорушності всіх кордонів, які можуть бути змінені лише мирним шляхом за згодою сторін.

У міжнародному праві під державними кордонами розуміють дійсні або умовні лінії, які відповідають конфігурації території держави і відокремлюють її від території інших держав, а також від території з міжнародним режимом (відкритого моря, повітряного простору над ним, космічного простору) [15, с. 356].

У національному законодавстві існує нормативне визначення держкордону. Закон «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року [17] регламентує державний кордон як лінію та вертикальну поверхню, що проходить цією лінією, які визначають межі території України суші, вод, надр, повітряного простору.

Проте правники дають більш широке розуміння категорії. Зокрема, додається характеристика кордону, як просторової межі дії державного суверенітету. З точки зору права кордони – невід'ємний і обов'язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму [14].

Враховуючи актуальність питання делімітації та демаркації державних кордонів, тобто їхнього юридичного оформлення через договори між суміжними державами та позначення на місцевості за допомогою відповідних знаків, Н. Камінська та Б. Ключков визначають державний кордон як лінію, вертикальну поверхню, що проходить усією лінією та визначену державою вздовж цієї лінії смугу її території, на якій розташовані необхідні атрибути її пізнання. Головне завдання державних кордонів полягає у визначенні просторових меж територіального верховенства держави й обмеженні приналежної їй території, що становить матеріальну основу життєдіяльності народу та самої держави. Належним чином закріплені й визнані, державні кордони підтверджують право держави на зазначену територію [7, с. 23].

У такому контексті ключовою є бар'єрна функція кордону. Просторове розмежування, митні та візові процедури дозволяють забезпечувати захист економічних інтересів і національну безпеку. Проте кордон не може бути абсолютно непроникним, і правова регуляція процедур перетину кордону має забезпечувати контактну функцію. Зростання її ролі на тлі глобалізаційних тенденцій призвело до вивчення та правового врегулювання таких категорій, як «еврорегіон», «транскордонне співробітництво», «прикордонна зона». Зокрема, Регламент (ЄС) №1931/2006 Європейського Парламенту та Ради [21] визначає прикордонну зону, як територію адміністративних одиниць держав, яка не перевищує 30 кілометрів від спільного кордону держав-підписантів; якщо частина такої адміністративної одиниці лежить на відстані між 30 та 50 кілометром від лінії кордону, то вона також визнається частиною прикордонної зони. Саме це визначення використовується в двосторонніх угодах між Україною та Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною про місцевий прикордонний рух.

Якщо юристи розглядають кордон, як сталу та непорушну характеристику держави, то для класичної геополітики кордон – динамічне явище. Представники німецької школи геополітики (Ф. Ратцель, К. Хаусхофер, Р. Челлен), яка сформувалася на рубежі XIX-XX століття, розглядали державу, як «організм», статус якого в світі визначали просторові характеристики.

Ф. Ратцель запропонував політико-географічну концепцію, яка поєднувала природні та соціальні характеристики. Він представляв державу як живий організм із внутрішніми органами, зовнішніми захисними кордонами та прагненням до розширення. Експансія – «природна потреба» цього «організму», а отже держава не може бути оточена статичними рубежами. Розвиваючи ці ідеї, Ф. Ратцель запровадив сім «законів» експансії [13, с. 109-110]. У четвертому «законі» кордон позначений як периферійний орган держави, який демонструє її силу і слабкість, є індикатором змін в «організмі». Лояльне прикордоння підтримує цілісність держави, і навпаки, проблеми із утриманням контролю над цими територіями свідчать про слабкість всього «організму».

За К. Хаусхофером, кордон живе власним життям і має широке «передполля» – зону взаємодії. Але слід зазначити, що К. Хаусхофер використовує «передполля», як термін, що означає полосу

місцевості перед основною лінією оборони. Він вважає, що для безпеки держави, ця полоса має бути укріпленою або знелюдненою. Як позитивний приклад К. Хаусхофер наводить позицію Юлія Цезаря щодо залякування ворогів настільки, щоб ті боялися оселятися поруч [19, с. 137]. Один із послідовників Ф. Ратцеля – шведський юрист Р. Челлен також описав державу як живий організм. При цьому вона має бути окреслена природними межами. Р. Челлен виділив чинники, що впливають на статус держави на міжнародній арені: розширення, територіальна монолітність, свобода комунікації [9].

Ідеї німецької школи розвивав О. Мауль. Проте для нього держава – не «організм», а скоріше «організація», яку створюють людські суспільства, щоб забезпечити виживання та життєздатність культурних груп. О. Мауль розрізняє «правильні» та «неправильні» кордони. «Неправильні» не утворюють справжніх фронтів, де прикордоння може служити і мостом, і фільтром, захищаючи інтереси держави та водночас створюючи умови для прикордонної взаємодії. Такі «неправильні» кордони, вступаючи у суперечність із природними законами формування кордонів, можуть стати джерелом нестабільності та конфліктів між державами [12].

Американський історик Ф. Тернер дистанціювався від підходу європейських географів. У 1893 році він сформулював та оприлюднив «теорію фронтиру» – місця зустрічі дикості та цивілізації. Ключова відмінність американського «фронтира» від європейських прикордонних регіонів полягала в тому, що він являв собою не укріплені прикордонні лінії, що проходять через щільно заселені території, а край вільних земель [18, с. 14]. Ф. Тернер відзначає, що всюди, куди доходив процес експансії, відбулася еволюція. Американському суспільству на території «фронтиру» доводилося знову і знову починати процес суспільного розвитку та проходити еволюцію. Просування американців на захід, освоєння територій у суворих та ризикованих умовах, постійне відродження та постійне зіткнення з простотою примітивного суспільства, на думку Ф. Тернера, формувало особливу американську націю

Розмежування «кордону» та «фронтиру» запропонував австралійський дослідник Дж. Прескотт – вони розрізнялися, як лінія та зона. Він відзначав, що «термін «фронтір» використовують у двох значеннях; воно може стосуватися або політичного поділу між двома країнами, або поділу між двома населеними та незаселеними частинами однієї країни. В обох випадках «фронтір» розглядається, як зона. Немає виправдання для географів, які використовують терміни «кордон» і «фронтір» як синоніми» [20, с. 36].

Французька школа геополітики на межі XIX-XX століття критично ставилася до географічного детермінізму, притаманного дослідженням німецьких та американських учених. Її представники не відкидали впливу географічних чинників, але центральну роль відводили людині. В. де ла Блаш запропонував концепцію «посибілізму». Географічний простір, на його думку, тільки пропонує шляхи можливого розвитку, але людина сама обирає, який з них вважає найкращим. Саме ці вибори формують «світ із розмаїттям способів життя різних, що відрізняють конкретних людей, що живуть у конкретних місцях» [1, с. 25].

Після Другої світової війни частина ідей класичної геополітики буда дискредитована, а нова реальність потребувала еволюції поглядів. У дослідженнях другої половини XX століття залишається все менше місця суто географічним чинникам. Натомість центральне місце займають інші чинники «простору», як більш об'ємного поняття, ніж «територія».

Геополітичним простором О. Єлацков називає всю різноманітну сукупність геополітичних відносин, що складається між політичною діяльністю та умовами географічного простору. Частину простору, на яку поширюються геополітичні відносини геополітичних суб'єктів, він називає «геополітичним полем» [5, с. 77]. О. Єлацков відзначає, що на цю частину простору поширюються не тільки матеріальні взаємодії та комунікації, але й ідеологічні відносини.

Найповнішу класифікацію геополітичних полів з точки зору контролю запропонував К. Плешаков. Він виділяє:

1) Ендемічне поле – простір, контрольований національною спільнотою достатньо тривалий час, щоб і сама спільнота, й інші розглядали цей простір як такий, що безсумнівно належить цій національній спільноті;

2) Прикордонне поле – це простір, що знаходиться під контролем національної спільноти, проте демографічно, економічно, комунікаційно не освоєний нею достатньою мірою, щоб злитися з ендемічним полем, яке є серцевиною держави. Право над цим полем може оскаржуватися національними меншинами, що мешкають на цій території, при цьому суміжні держави не мають історичних претензій на прикордонне поле. Однак слабкий контроль національної спільноти над

прикордонним полем може викликати бажання інших держав поширити свій контроль на прикордонне поле;

3) Перехресне поле – це простір, на який претендує дві чи більше держави. Воно також не освоєне центральною спільністю достатньою мірою, щоб злитися з ендемічним.

4) Тотальне поле – це весь безперервний простір, що перебуває під контролем національної спільноти. Безперервність тотального геополітичного простору є його найважливішою характеристикою, тому що, контролюючи всі комунікації в ньому, держава має можливість здійснювати повний контроль над ним.

5) Метаполе – простір, що освоюється спільно декількома державами у військовому, політичному та економічному відношенні, причому в ході освоєння, навіть за наявності у партнерстві слабких і сильних, усім учасникам надаються потенційно рівні можливості для освоєння такого поля.

К. Плешаков окремо виділяє «опорні точки» – залежні території, що знаходяться поза тотальним полем, інакше кажучи, коли комунікації, які ведуть до неї, державою не контролюються. Контроль за таким простором ослаблений [16, с. 32-34].

Французькі геополітики вказують на те, що простір стає все більш відкритим, виникає все більше міжнародних феноменів, чий вплив не піддається управлінню та не вкладається у звичні уявлення про кордони та міжнародні відносини. Один з представників цієї школи М. Фуше стверджував, що кордони – не лише міждержавне явище, вони також можуть пролягати між регіонами, соціальними та культурними групами, а їхня функція – позначення порушень геополітичної безперервності не тільки у реальній площині, а й у символічній та уявній площинах. Лінію розділення реального простору М. Фуше позначає поняттям «фронт», а для символічного та уявного поділу пропонує категорію «фронтір». «Фронтір» передбачає замість розділової лінії наявність прикордонної зони, адже чіткої межі між релігійними або культурними просторами бути не може [10, с. 32].

Наприкінці ХХ століття геополітика концентрується на вивченні географічного та історичного контекстів розвитку певних політичних ідей; впливу геополітичних образів на масову культуру, формування геополітичних стереотипів і уявлень. Представник школи «критичної геополітики» Дж. О'Тоал стверджує, що на зміну «старому» гегемоністському порядку, коли держава або декілька держав, розгорнуті в географічному просторі, виступають гегемоном і підпорядковують собі решту світу, нав'язуючи правила і норми справедливості, прийшов «новий» порядок, коли в основі структуризації світу опинилась інформація [10, с. 34]. Нові підходи розмивають межу між зовнішньою та внутрішньою політикою, проголошують зникнення держав у класичному розумінні та втрату національними урядами монополії на розробку та розповсюдження геополітичних уявлень [8, с. 34]. Прикордоння за таких умов остаточно перестає бути суто географічним простором – воно потребує вивчення через призму культури, історії, аналізу політичного дискурсу.

Під впливом постмодернізму кордони почали активно досліджуватися за допомогою концепцій світових систем та ідентичностей. Пограниччя у рамках світ-системного аналізу розглядається як новий політичний і культурний феномен, який набуває особливого значення в умовах глобалізації. Спираючись на дослідження С. Роккана, Т. Зарицький відзначає, що регіони, які зазвичай відносять до прикордоння, зазвичай є периферіями, де поширений взаємовплив кількох центрів [4, с. 80]. О. Кривичька визначає пограниччя, як особливий соціокультурний простір, де формується власна матриця ідентичності, яка вміщує риси «своїх» та «не своїх». При цьому соціум прикордоння «запозичує» ідентичність у культурних центрів, «притягуються до них і звертаються до центрів за символічним змістом» [11, с. 300].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі історичного розвитку людської цивілізації зміст категорії «кордон» постійно змінювався. Правознавці розглядали кордон у нерозривному зв'язку з поняттями «держава» та «суверенітет». Кордон у такому контексті виступав межею, що поділяє у просторі суверенітети, юрисдикції та фіксує права держави на територію. З розвитком процесів глобалізації у законодавстві також з'явилися терміни для опису різних форм транскордонного співробітництва та прикордонних територій.

Географія і політична географія початку ХХ століття стали першими, хто запропонував потарктування кордонів в якості динамічного явища – «органу», що розвивається за своїми законами. Крім того, у роботах представників німецької школи піддається сумніву лінійність меж – з'явилося поняття «передпілля», а в американській науці набула широкого поширення «теорія фронтира» – місця зустрічі дикості та цивілізації. У другій половині ХХ століття поняття «кордон» та «прикордонна територія» дедалі рідше розглядають через призму географічних характеристик. Вводяться категорії «геополітичного поля» та «прикордонного поля» як одного з його видів у роботах соціальних

філософів, політологів-регіоналістів. Контроль над «полем» передбачає не зміну на політичній карті світу, а освоєння простору через економічні, демографічні, комунікаційні чинники.

Французька школа геополітики у другій половині ХХ століття приходять до висновку, що кордони – не лише міждержавне явище, а й засіб поділу соціальних, культурних груп, а в галузі символічного можна говорити скоріше про «прикордонну зону» без чітких ліній. На рубежі ХХ-ХХІ століття під впливом «критичної геополітики», постмодернізму та глобалізації у центрі досліджень кордонів та прикордоння опиняються питання впливу політичної влади на простір, інформаційних потоків, культурних феноменів та особливостей ідентичності.

Зараз найчастіше це поняття вживають у розумінні «державний кордон», таким чином позначаючи один з ключових політичних інститутів, навколо якого побудовано систему міжнародних відносин та є однією з головних ознак суверенітету. Проте сфера застосування категорії тільки розширюється та ускладнюється. Все частіше «кордони» досліджують не в контексті держави та географії, а як розділові лінії та простори комунікації в соціокультурній, інформаційній, символічній сфері.

Прикордоння із об'єкта, що був на периферії уваги дослідників та представляв інтерес здебільшого у контексті експансії держави, трансформувалося в феномен, який представники різних галузей науки досліджують, як окремий вид геополітичного поля, специфічний соціокультурний та економічний простір з особливим правовим режимом.

В подальших наукових дослідженнях наша увага буде зосереджена на дослідженні особливостей взаємодії прикордонних територій з державами та іншими політичними акторами.

Бібліографічний список:

1. Введение в исследования границ / под ред. С.В. Севастьянова, Ю. Лайне, А.А. Киреева. – Владивосток: Дальнаука, 2016. – 426 с.
2. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (дата звернення: 31.10.2022)
3. Делимитация и демаркация государственных границ: актуальные вопросы и способы их решения. ОБСЕ, – 2017. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/363471.pdf> (дата звернення: 31.10.2022)
4. Зарицький Т. Парадигма Прикордоння і центр-периферійні підходи. Україна Модерна. – 2011. – № 18. – С. 79–99.
5. Елацков А.Б. Геополитическое Поле. Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история: сб. ст. по матер. LIX-LX междунар. науч.-практ. конф, 2016. № 3-4(55), С. 76-80.
6. Желтов В.В. Границы в условиях глобализации (геополитический аспект). Политическая наука. 2010. No 3. Трансграничные региональные системы: потенциал развития. С.144-145.
7. Каміньська Н.В., Клочков Б.І. Проблеми концептуального визначення поняття державних кордонів у сучасній юридичній науці (Problems of conceptual definition of the concept of state borders in modern legal science). Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, 2015. №2. С.16-27.
8. Колосов В.А. Критическая геополитика: основы концепции и опыт ее применения в России. Политическая наука, 2011, №4. С. 31–52.
9. Кондратенко О.Ю. Геополітика: сутність феномену та його еволюція. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія, 2015. № 4. С. 98-107.
10. Коч С.В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії : монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
11. Кривецька, О. Лімітрофна ідентичність кризь призму феномена пограниччя. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, no. 3/4 (83/84), 2016. С. 298–313.
12. Леконцева К.В. Философско-социологические подходы к изучению трансграничья. URL: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Psihologia/14_119105.doc.htm (дата звернення: 30.10.2022).
13. Лепська Н.В. Простір як фундаментальна категорія в теоріях німецько-центричної геополітики. Політичне життя. 2017. № 4. – С. 108-114.
14. Міжнародне право : [навч. посіб.] / Буроменський М. В., Кудас І. Б., Маєвська А. А. та ін. ; [за заг. ред. М. В. Буроменського]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
15. Міжнародне право: Основні галузі / За ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.
16. Плешаков К. В. Геополитика в свете глобальных перемен. Международная жизнь, 1994. № 10. С. 32–34.
17. Про державний кордон України. Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#n9> (дата звернення: 31.10.2022).

18. Тернер Ф.Дж. Фронтір в американской истории/ Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2009. 304 с.
19. Хаусхофер К. О геополитике: работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 426 с.
20. Prescott J.R.V. Political frontiers and boundaries. London; New York. Routledge. 2015. 315 p.
21. Regulation (EC) N 1931/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States and amending the provisions of the Schengen Convention // Official Journal. L 405. 2006.

References:

1. Vvedenie v issledovaniya granic (Introduction to Boundary Studies) / pod red. S.V. Sevast'janova, Ju. Lajne, A.A. Kireeva. – Vladivostok: Dal'nauka, 2016. – 426 p.
2. Deklaracija o principah mezhdunarodnogo prava, kasajushhihsja druzhestvennyh otnoshenij i sotrudnichestva mezhdru gosudarstvami v sootvetstvii s Ustavom Organizacii Obedinennyh Nacij (The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (Access date: 31.10.2022).
3. Delimitacija i demarkacija gosudarstvennyh granic: aktual'nye voprosy i sposoby ih reshenija (Delimitation and demarcation of state borders: topical questions and ways to solve them). OSCE, – 2017. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/363471.pdf> (Access date: 31.10.2022).
4. Zarytskyi T. Paradyhma Prykordonnija i tsentr-peryferiini pidkhody (Paradigm of the border and center-periphery approaches). Ukraina Moderna. – 2011. – № 18. – P. 79–99.
5. Elackov A.B. Geopoliticheskoe Pole (Geopolitical Field). Aktual'nye voprosy obshhestvennyh nauk: sociologija, politologija, filosofija, istorija: sb. st. po mater. LIX-LX mezhdunar. nauch.-prakt. konf, 2016. № 3-4(55), P. 76-80.
6. Zheltov V.V. Granice v uslovijah globalizacii (geopoliticheskij aspekt) (Borders in the context of globalization (geopolitical aspect). Politicheskaja nauka. 2010. No 3. Transgranichnye regional'nye sistemy: potencial razvitija. P.144-145.
7. Kaminska N.V., Klochkov B.I. Problemy kontseptualnogo vyznachennja poniattia derzhavnykh kordoniv u suchasnij yurydychnij nauki. Yurydychnij chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, 2015. №2. P.16-27.
8. Kolosov V.A. Kriticheskaja geopolitika: osnovy koncepcii i opyt ee primenenija v Rossii (Critical geopolitics: fundamentals of the concept and experience of its application in Russia). Politicheskaja nauka, 2011, №4. P. 31–52.
9. Kondratenko O.Yu. Heopolityka: sutnist fenomenu ta yoho evoliutsiia (Geopolitics: the essence of the phenomenon and its evolution). Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serija: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia, 2015. № 4. P. 98-107.
10. Koch S.V. Transkordonnija: prostir sotsialnogo poriadku i politychnoi dii (Transborder: the space of social order and political action): monografija. Odesa: Feniks, 2019. 357 p.
11. Kryvytska, O. Limitrofna identychnist kriz pryzmu fenomena pohranychchia (Limitrophic identity through the prism of the borderland phenomenon) Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, no. 3/4 (83/84), 2016: P. 298–313.
12. Lekonceva K.V. Filosofsko-sociologicheskie podhody k izucheniju transgranich'ja (Philosophical and sociological approaches to the study of cross-border). URL: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Psihologia/14_119105.doc.htm (Access date: 30.10.2022).
13. Lepska N.V. Prostir yak fundamentalna katehoriia v teoriiakh nimetsko-tsentrychnoi heopolityky (Space as a fundamental category in the theories of German-centric geopolitics). Politychne zhyttia. 2017. № 4. – P. 108-114.
14. Mizhnarodne pravo (International law): [navch. posib.] / Buromenskyi M. V., Kudas I. B., Maievska A. A. Ta in. ; [za zah. red. M. V. Buromenskoho]. – K. : Yurinkom Inter, 2005. – 336 p.
15. Mizhnarodne pravo: Osnovni haluzi (International law: Main branches)/ Za red. V.H. Butkevycha. – K.: Lybid, 2004. – 816 p.
16. Pleshakov K. V. Geopolitika v svete global'nyh peremen (Geopolitics in the light of global changes). Mezhdunarodnaja zhizn', 1994. № 10. P. 32–34.
17. Pro derzhavnyi kordon Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 1991 № 1777-XII (About the state border of Ukraine. Law of Ukraine dated November 4, 1991 No. 1777-XII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#n9> (Access date: 31.10.2022).
18. Terner F.Dzh. Frontir v amerikanskoj istorii (Frontier in American history)/ Per. s angl. – М.: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2009. 304 p.
19. Haushofer K. O geopolitike: raboty raznyh let (About geopolitics: works of different years). – М.: Mysl', 2001. – 426 .
20. Prescott J.R.V. Political frontiers and boundaries. London; New York. Routledge. 2015. 315 p.
21. Regulation (EC) N 1931/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States and amending the provisions of the Schengen Convention // Official Journal. L 405. 2006.

Ozadovskyi I. B. Historical and political legal retrospective of formation of the concepts of «border» and «borderland»

The concepts of «border» and «border territories» are interdisciplinary, have different interpretations, their content depends on the field of application and the field of science in which they are the objects of research. The article reveals the essence of concepts from the point of view of their multidisciplinary, considers the evolution of the concept of «border», lays the foundation for the theoretical and methodological dimension of the study of border territories in the formation of a new world order and the dynamics of modern political processes.

Borders have been an integral part of life since ancient times, but this category took its modern shape only with the beginning of the formation of national states. The creation of a system of international relations, in which the parties recognize the inviolability of each other's territory, filled the borders with additional significance. The inviolability of borders has become a fundamental principle of international law, one of the bases of international relations, enshrined in legal documents of the national and international level.

In the process of historical development, the meaning of the notion «border» was constantly changing. Now this term is most often used in the sense of «state border», thus denoting one of the key political institutions around which the system of international relations is built and which is one of the main signs of sovereignty. However, the field of application of the term is only expanding and becoming more complicated. Increasingly, «borders» are explored not in the context of the state and geography, but as dividing lines and spaces of communication in the socio-cultural, informational, and symbolic spheres.

The borderland from an object that was on the periphery of researchers' attention and was of interest mostly in the context of the expansion of the state, transformed into a phenomenon that representatives of various branches of science study as a type of geopolitical fields, a specific socio-cultural and economic space with a special legal regime.

In further research, the author's attention will be focused on the study of the peculiarities of the interaction of border areas with states and other political actors.

Keywords: *geopolitical processes, state border, border, borderlands, frontier, border territories.*